

Irene Wichmann*

PETŐFI SÁNDOR KÖLTÉSZETE A 19. SZÁZADI FINN PARATEXTUSOK TÜKRÉBEN

A finn olvasók igen korán, már a 19. század második felében megismerkedhettek a magyar szépirodalommal. Ekkorra a szépirodalmi művek fordítása már gyakorivá vált Finnországban. A század elején a versfordítások nagy része az ország nyelvi helyzete miatt még svédül jelent meg, de 1860-ban azonban eltörölték azt a nyelvrendeletet, amely megtiltotta a szépirodalmi alkotások finnre fordítását. A nemzeti ébredés korában a műveltség fontos részének tartották a finn nemzeti irodalom megteremtését, melynek fejlesztésében a fordításoknak központi szerepet szántak (Paloposki 2002: 42–43). Így tehát a lefordított művek száma gyorsan gyarapodott, nem véletlenül nevezik a 19. század végét a finn irodalom "fordításkorszakának" (Kovala 1992: 29). A Magyarország iránti érdeklődés elsősorban a nyelvrokonságnak és a nemzeti identitás utáni váagnak volt köszönhető. A finn értelmiség figyelemmel kísérte a magyar sajtót, s a magyarországi társadalmi eseményekből igyekezett példát lelni saját törekvéseihez. Mindez nyomon követhető a lefordított művek kiválasztásában, a fordításokhoz kapcsolódó paratextusokban és korabeli újságcikkekben. A szövegek ugyanakkor arról is tanúskodnak, hogy milyen kép alakult ki a 19. századi Finnországban Petőfi Sándorról, a magyar irodalomról és általában a magyarokról.

Tanulmányomban megkísérlem bemutatni a finnek korai Petőfi-képének alakulását a paratextusok és a paratextusokkal rokonítható újságcikkek alapján. Elemzem az első két finnországi Petőfi-kötet előszavát, valamint a költőről szóló két újságcikket. A témát a Gerard Genette által meghatározott paratextus-fogalom szempontjából közelítem meg. Foglalkozom azzal is, hogy hogyan mutatják be a magyarokat és a magyar nyelvet az általam vizsgált írások.

* Irene Wichmann, Helsinki Egyetem, irene.wichmann@helsinki.fi

Sajtó és szépirodalom

Versfordítások elsősorban albumokban, újságokban, valamint a fordítást elkészítő költők saját köteteinek részeként jelentek meg a 19. századi Finnországban. Teljes verseskötet fordítása és kiadása viszont meglehetősen ritka volt, sőt, finn nyelvű könyvek általában is csak kis mennyiségben jelentek meg (Kantola & Riikonen 2007: 248; Varpio 1992: 10). A sajtó tehát lehetőséget kínált az érdeklődőnek, hogy a lap hasábjain szépirodalmat is olvashasson, és az irodalmi rovat nagyon fontos része volt az újságoknak ebben az évszázadban. Az első finn nyelvű kulturális folyóirat, a *Kirjallinen Kuukauslehti*, 1866–1880 között jelent meg. Az újság vezérelve a fennománia volt, azaz a finn nyelvi és nemzeti törekvések támogatása. Az évszázad vége felé pedig a sajtó érdeklődése a finn nyelv kiművelése és a nemzeti érzések megerősítése mellett már nemzetközi irányba is fordult (Krogius 1999: 210; Leino-Kaukiainen 2007: 150–153).

A szépirodalmi műveken kívül a sajtóban gyakran jelent meg hazai és külföldi irodalmat bemutató cikk vagy könyvismertetés is. A magyar irodalom bemutatásával elsősorban a *Kirjallinen Kuukauslehti* foglalkozott. Ez főként annak volt köszönhető, hogy a folyóirat környezetében több ismert magyarbarátot találunk, akiknek személyes kapcsolataik voltak Magyarországgal, ismerték a magyar nyelvet is, vagyis már nem szorultak csupán német nyelvű lapokra vagy fordításokra, ha a magyar irodalmat akarták tanulmányozni (Tervonen 1984: 54–55). Petőfi Sándorról összesen hét terjedelmesebb írás jelent meg a század folyamán, ezek egy része svéd nyelvű újságokban (Tervonen–Wichmann 1982). Petőfi versei egy finn és egy svéd kötetben is napvilágot láttak, mindkettőt ellátták előszóval. Kilenc Petőfi-vers fordítását közölte a magyar kultúra szorgos támogatója és hírnöke, Antti Jalava, az általa kiadott *Unkarin Albumi* ('Magyar Album') című kiadványban.

Paratextusok

A paratextus terminus az 1980-as években Gerard Genette irodalmi kutatásai alapján vált ismertté. Genette paratextusnak tekint minden olyan segédszöveget, amely egy szépirodalmi mű körül jelenik meg, és amely segíti az olvasót a szöveg megértésében. Ilyenek például a szöveg közvetlen környezetében lévő ún. peritextusok: a szerző neve, a mű címe, az ajánlás, a mottó, az előszó, a bevezetés, valamint a szövegtől távolabb lévő ún. epitextusok, mint például a szerző vagy más személy kommentárja, a szerző levele, naplója, interjúk, amelyekben kommentálják a szöveget. Lyytikäinen szerint a műről írt kritikák is a paratextus kategóriájába tartoznak. Genette maga a paratextusokat olyan küszöbnek vagy előszobának tekint, amelyen áthaladva eljutunk a szépirodalmi szöveghez. Az olvasó maga döntheti el, hogy belép vagy sem (Genette 1989: 1–13, Lyytikäinen 1991: 144–148).

A paratextusok a művel egyidőben vagy később keletkezhetnek, szerzője lehet maga az író, a kiadó vagy egy harmadik személy, például a fordító. Formájukat tekintve általában szövegek, esetleg képek. A paratextusokról Genette megállapítja, hogy azok mindig heteronóm segéddiskurzusok, melyeknek feladata a mű szolgál-

lata, annak bemutatása és könyvvé alakítása. Ezért a paratextusokat csakis a művel összefüggésben vizsgálhatjuk. Azonban az egyes paratextustípusoknak, például az előszónak vagy a címnek még más, a paratextustípustól függő funkciói is lehetnek. A paratextusok funkcióit Genette szerint éppen ezért mindig külön-külön, empirikusan és induktív módszerrel kell elemezni (Genette 1987: 10–20). Ebben a tanulmányban elsősorban az előszókkal foglalkozom.

Genette maga nem foglalkozott külön a fordítások paratextusaival (Genette 1987: 386). Abonyi-Karhunen Adrienn (2005) a magyar–finn kapcsolatok történetének szempontjából dolgozta fel a kérdést doktori értekezésében, melynek témája Rác Izvánnak a saját fordításaihoz írt paratextusai. Abonyi-Karhunen hangsúlyozza a paratextusok kultúraközvetítő és közvéleményalakító funkcióját. A fordítónak a mű, a kultúra és a nyelv ismerőjeként hatalmában áll, hogy befolyásolja az olvasatot. Ha egy olyan nép irodalmáról van szó, melyről a befogadó országban kedvező kép él, akkor a fordítást pozitív hozzáállás fogadja. A fordításnak a paratextusok társadalmi, politikai jelleget is adnak. A fordítók beszélhetnek az előszóban fordítási alapelveikről, módszereikről, a társadalom fordítókkal szembeni elvárásairól. Úgy kell elkészíteniük a fordítást, hogy megfeleljen az olvasók igényeinek, valamint a fordító saját céljainak. Ezért a paratextusokban gyakran olvashatunk a kiválasztás vagy a szerkesztés szempontjairól is (Abonyi-Karhunen 2005: 163–165, 173–175).

A 19. században a finn fordítók is gyakran kommentálták fordításaikat paratextusokban, például a verseskötetek előszavában vagy a műhez írt magyarázatokban. A szövegek ugyanakkor árulkodnak a kor eszményeiről és a fordítói munkáról vallott nézetekről is. Kantola és Riikonen egyfajta küszöbszöveggként utalnak az újságokban a fordításokkal együtt megjelenő egyéb írásokra, amelyek leírást közölnek a lefordított versekről, vagy értékeli magát a költőt. Ugyanezt tapasztalhatjuk az alább tárgyalandó Petőfi-cikkeknél is (Kantola & Riikonen 2007: 258–259).

Petőfi-fordítások a 19. században: két kötet - két nyelven

Petőfi Sándor nevét a finn sajtóban 1853-ban említették először. A svéd nyelvű *Morgonbladet* Petőfi német fordítójának, Kertbeny Károlynak az *Augsburger Allgemeine Zeitung*-ban írt cikkéből vett át részleteket. Kertbeny egy másik, terjedelmesebb írását közölte Snellmann lapja, a *Littereturbudet* is (Tervonen 1996b: 189).

Az első finn Petőfi-fordítás, *Maansa pettäjille* (A külföld magyarjaihoz) 1860-ban jelent meg a *Suometar* újságban (Suometar 1860/50) Kaarlo Slöör (Santala) fordításában. Éppen ebben az évben törölték el a nyelvrendeletet, így ismét lehetővé vált a finn nyelvű szépirodalom kiadása. A lapnak ugyanebben a számában látott napvilágot egy, a finn nyelv helyzetét értékelő írás, valamint egy rövid hír Magyarországról, melyben a német nyelvvé szembeni ellenérzésekről van szó. Egy-egy Petőfi-fordítás a következő években is megjelent finnül különböző lapokban, s a század végére a fordítások száma elérte a harmincat. Ezekkel a fordításokkal részletesebben foglalkoztam 1983-ban írt tanulmányomban (Wichmann 1983: 13–44). Később Petri Nurmi is írt Petőfi finn nyelvű fordításairól (Nurmi 2005).

Külön figyelmet érdemel, hogy az 1800-as évek végén két Petőfi-válogatás is készült Finnországban, bár ebben az időben az érdeklődés elsősorban a német és a svéd költészetre irányult, és finnre fordított költemények általában véve sem jelentek meg nagy számban. Az első Petőfi-kötetet svédül adták ki, fordítója a költészet nagy barátja, Knut Ferdinand Ridderström, polgári foglalkozását tekintve tanár. Az általa kiadott *Fjerran- i frân* című antológia 1875-ben jelent meg, tíz Petőfi-vers svéd fordítását tartalmazza. A következő kötetet 1892-ben adták ki *Aleksanteri Petöfin runoja* ('Petőfi Sándor költeményei') címmel; a fordításokat több ismert finn fordító készítette.

A svéd nyelvű *60 Dikter af Alexander Petöfi* ('Petőfi Sándor 60 költeménye') című összeállítás a legnagyobb lélegzetű válogatás volt, ami addig az északi országokban megjelent (Vikár 1911: 40). Kertbeny német fordításai szolgálták Ridderström fordításainak alapjául, és a kötetbe belevették a tíz korábban megjelent fordítását is. Amikor a magyar irodalom, különösképpen Petőfi és Jókai műveinek korai fordításairól beszélünk, feltétlenül meg kell említeni Kertbeny Károly nevét. Ez a rendkívüli férfiú egész életét a magyar irodalom, és elsősorban Petőfi költészetének a német nyelvterületen történő bemutatásának szentelte. Hatása azonban sokkal távolabb, Finnországban is nyomon követhető. Az első Petőfi-verseket 1849-ben jelentette meg németül (*Gedichte von A. Petöfi*), melyet azután gyors egymásutánban még három kötet követett. Mindegyikben közölte a költő életrajzát is (Lenkei 1911). Munkásságának kutatója, Detrich Márta megállapítása szerint, Kertbeny ugyan nagyon sok kritikát kapott Petőfi-fordításai miatt, mégis köszönet illeti azért, hogy Petőfi költészetét a világ olyan gyorsan megismerhette. Kertbenyt sokan elmarasztalták fordítási hibái, félreértései miatt, és hogy nem tudott rendesen sem németül, sem magyarul (Detrich 1936: 49, 56–57; Lenkei 1911: 19). Finnországban a hatása elsősorban éppen a svéd nyelvű fordításokban érződik. A finn nyelvű Petőfi-kép kialakításában keze nyomát inkább csak a fordításokhoz kapcsolódó paratextusokban és folyóiratcikkekben érzékelhetjük (Wichmann 1983: 13–16, 32–36).

Két Petőfiről szóló cikk a finn sajtóban

A következőkben Petőfi svéd és finn nyelvű versesköteteinek előszavát vizsgálom meg a Genette-féle paratextusmeghatározás nyomán, s igyekszem kimutatni a paratextusok lehetséges funkcióit. Az előszók és újságcikkek alapján megkísérlem felvázolni a finnek 19. századi Petőfi-képét, valamint az írásokban kialakuló képet a magyarokról és a magyar nyelvről. Az újságcikkekből indulok ki, mivel ezek időben is megelőzik a versesköteteket.

Mindkét írásban ismertetik Petőfi életét és költészetét, s bár közölnek versfordítást is, mégsem beszélhetünk a genette-i értelemben vett paratextusokról. Genette meghatározása szerint, a paratextus mindig könyvhöz kapcsolódik, csupán azzal együtt nyeri el jelentését. Mindazonáltal az újságcikkeket párhuzamba állíthatjuk a paratextusokkal, hiszen eredeti versfordításokkal együtt jelentek meg, és forrásul paratextusok, Kertbeny kötetének az előszavai szolgáltak. A cikkeknek hasonló

funkciói voltak, mint később az előszóknak, abban az időben, amikor még nem jelent meg Petőfitől önálló kötet.

Taillandier tanulmánya volt az első svéd nyelvű írás Petőfiről Finnországban, Blomstedté pedig az első terjedelmesebb finn nyelvű cikk.

Az első svéd nyelvű cikk

A *Från nära och fjerran* című svéd nyelvű időszakos folyóiratban két részből álló cikk jelent meg 1860-ban: *Den ungerska litteraturen i 19 århundradet*. Sándor Petoefi ('A magyar irodalom a 19. században. Petőfi Sándor'). A cikket a *Revue des Deux Mondes* című francia kiadványból vették át (1860), írója pedig Saint-René Taillandier francia irodalmár volt (Detrich 1936: 82). A bevezető szerint a finn folyóirat szerkesztőségének célja az volt, hogy hosszabb tanulmányban mutassa be Petőfi költészetét, hiszen az olvasóknak csak kevés ismeretük lehetett a magyar irodalomról; a magyar és a finn nyelv rokonságát viszont nem említik meg a svéd ajkú olvasóknak. Tervonen azzal magyarázza a lap érdeklődését a magyar irodalom iránt, hogy a szerkesztőség egyik munkatársa a magyarbarát E. Elmgren volt (Tervonen 1996b: 194).

Taillandier ismert francia irodalmár volt, akinek az írásait megelőzően a magyar irodalom szinte ismeretlen volt Franciaországban. Elsősorban Kertbenyt, de más német szerzőket is használt forrásul, kitűnően ismerte a magyar irodalmat és Petőfi költészetét, s a költőt nagyon nagyra értékelte (Kont 1911: 56–57). Taillandier cikkében elemezi a verseket, illetve kiemeli jelentőségüket, valamint bemutatja írása hátterét és forrásait. Ismeri a Kertbeny-fordításokat elmarasztaló kritikákat is, de Kertbeny nagy erényének tartja, hogy Petőfi ismertté vált általa a német nyelvterületen és azon keresztül bekerült a világirodalomba.

Taillandier Petőfit a magyarok legragyogóbb és legeredetibb költőjeként, nemzeti költőjeként tartja számon, olyan költőként, aki népe lelkületének sikeres ábrázolása mellett az egész világban érvényes, általános érzéseket önt versebe. Petőfi Sándort a haza, a szerelem és a szabadság költőjeként mutatja be, aki közelebb vitte a költészetet a mindennapokhoz azzal, hogy verseiben megénekli a magyar tájat és a nép életét. Taillandier felismeri Petőfi jelentőségét a magyar irodalomban és kijelöli helyét a világirodalomban is. Magasztalja a költő szabad stílusát, ábrázolási módját, képzeletét, hogy verseit bárki megértheti, nem igényelnek iskolázott olvasót. Taillandier a biográfiai adatok közé próza- és versfordításokat illesztett. Amiatt kritizálja Kertbenyt, hogy nem vette a bátorságot, hogy lefordítsa Petőfi forradalmi verseit. „Az ilyen verseknek helyük van a történelemben” – kiáltja Taillandier. Akkor is, ha Ausztria kiátkozta ezeket a verseket, Európának még joga van hallani őket. Taillandier felszólítja Kertbenyt, hogy egészítse ki Petőfi-válogatásait ezekkel a versekkel (Taillandier 1860: 116–121). A tanulmányt tizenöt vers zárja, amelyet feltetetően Kertbeny német fordításai alapján Anders Theodor Lindh fordított svédre (Tervonen 1996b: 191–192).

Oskar Blomstedt Petőfi-cikke

A *Kirjallinen Kuukauslehti* 1870-ben adta ki Oskar Blomstedt egy előadásán alapuló cikkét Petőfiről (1870). Blomstedt a Helsinki Egyetemen a finn és a magyar nyelv docense volt. A tanulmány kiemeli a finn–magyar rokonság jelentőségét a finnek számára: "hatalmas", "nemes", testvérré (finnül: *mahtava, jalo*) találtak az európai népek között. Blomstedt több közös vonást is felfedez a két népben. Ilyen például a megfontoltság, a szívósság, a hűség, a becsületesség, az élénk képzelőerő és a mélabúra való hajlam. Másrészt hangsúlyozza Petőfi magyarságát, „a magával ragadó világot és látásmódot”, mely teljesen ismeretlen a nyugati műveltségben. A "magyarság" Blomstedtnél népiességet és a nemzeti érzéseket jelent egyaránt. Soha senki nem ábrázolta olyan erővel a magyar tájat és az embereket, „a magyarok örömét, bánatát, a pásztorok életét, a cigányzenés mulatozást a pusztai csárdában”, mint Petőfi - írja Blomstedt. A költő hazaszeretetét és nemzeti érzéseit még a tehetségénél is értékesebbnek tartja. A nemzeti érzések erős hangsúlyozását fontos célnak tekinthetjük az akkori finn társadalmi viszonyok közepette. Blomstedt összehasonlítási pontokat is talál a finn és magyar jelenségek között: Petőfit Aleksis Kivihez, *A hét testvér* írójához hasonítja, mivel mindkettőjüket kritika érte népiességük miatt. Ugyanúgy párhuzamba állítja Petőfi családnevének idegen eredetét is a svéd nevű finn értelmiséggel¹ (Blomstedt 1870: 159–166).

A tanulmány tekintélyes része Petőfi életrajzával foglalkozik, melyhez Blomstedt Kertbenyt használta forrásul. A szövegben több idézetet is találunk Kertbeny Petőfi-életrajzából (Kertbeny 1860: VII–IXV), de végig érezhető Blomstedt saját hangja is. Kertbeny adataihoz néha kritikusan viszonyul: „Ha hihetünk Kertbenynek”, írja. Végül röviden értékeli Petőfi költészetét és jelentőségét. Blomstedt a szabadság, a szerelem és mindenekelőtt a szabadságharc költőjének tartja Petőfit, s két olyan verset választott ki fordításra, amely ezekhez a témákhoz illeszkedik: Szabadság, szerelem és Ha az Isten. A szabadság és a hazaszeretet tematikájában könnyen lehet párhuzamokat találni az akkori finn helyzettel (Blomstedt 1870: 159–167).

A svéd nyelvű verseskötet előszava

Genette szerint az előszó egyik legfontosabb funkciója az, hogy felkeltse az érdeklődést a mű iránt, rávegye a közönséget az elolvasására, illetve hogy az olvasó elé tárja a szerző saját értelmezését. Többek között ezért létezik egyáltalán az előszó. A múltól később keletkezett, nem a szerző által írt, azaz allográf előszók funkciói közé az információközvetítés is hozzátartozik. Az ilyen típusú bevezetők sokszor elmesélik a mű keletkezéstörténetét, az író életrajzát, felvázolják helyét az író munkásságában, az irodalmi műfajban, esetleg az adott korban (Genette 1987: 17, 253–256).

¹ Például *Kivi* eredeti családneve a svéd *Stenvall* volt.

A *60 Dikter af Alexander Petőfi* ('Petőfi Sándor 60 költeménye') két előszót is tartalmaz: Ridderström saját előszavát (*Förord*) valamint az általa lefordított Kertbeny-féle Petőfi-életrajzot. Ridderström beszél a kötet keletkezéséről is. A válogatással az volt a célja, hogy egyetlen alkotóról adjon teljesebb képet, hiszen a korábbi válogatása több költő verseit tartalmazta. Mesél a saját fordítói elveiről. A németből való fordítást például azzal indokolja, hogy a költészet lényege, hogy a vers tartalmát meghatározó érzést képesek legyünk közvetíteni „azt a valamit”, ami költeménnyé teszi a sorokat.² A gondolat, a szó, a kép pontos fordítása nem annyira lényeges, nem is beszélve a rímről és a ritmusról. Azért nem is fontos szerinte, hogy a fordító az eredeti nyelvből dolgozik-e, vagy más nyelvű fordítások alapján. Ridderström nem tartja magát alkalmasnak arra, hogy megítélje a saját fordítását, s az alapszöveggént használt német fordítások színvonaláról sem szól (Ridderström 1879: III–IV). Egy svéd nyelvű újság kritikusa viszont keményen elmarasztalta, amiért Kertbeny fordítására hagyatkozott, és mert hiányosak voltak a svéd nyelvi kifejezőeszközei is.³ Ha összehasonlítjuk a svéd és a német fordítást, észrevehetjük, hogy Ridderström a hibák nagy részét egy az egyben Kertbenytől vette át (Wichmann 1983: 31–35). A fordító azzal igyekszik felkelteni az olvasók érdeklődését a mű iránt, hogy a költőt zseniális magyar poétaként jellemzi, s kifejezi a reményét, hogy a versek kedvező fogadtatásban részesülnek majd (Ridderström 1879: III).

Petőfi életrajzi adatait Ridderström a Kertbeny-féle életrajzban közli. A fordítás pontosan követi Kertbeny 1860-ban keletkezett szövegét, de csaknem a felére csökkentette azt. Lehetséges az is, hogy Ridderström Kertbeny Petőfi-életrajzának egy másik változatát használta forrásként. Az évszámok, a helységnevek, valamint Petőfi életének fontosabb állomásai tekintetében precízen ragaszkodik Kertbenyhez, de a költő életének bemutatását lerövidítette. Ha az életrajzot a genette-i funkciók szerint vizsgáljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy az elsődleges cél a Petőfi életéről való informálás volt. Petőfi munkásságának bemutatása a művek címeinek felsorolására korlátozódik, valamint annak megállapítására, hogy Petőfi zseniális, termékeny és nagyon kedvelt költő volt, akit azonban sokat kritizáltak nyers és vidékies „ideáiért”. Ridderström előszava azzal igyekszik rávenni az olvasót a mű olvasására, hogy Petőfit a magyarok legnagyobb tehetségű és a világ egyik legjobb költőjeként mutatja be; ezzel ugyanakkor meghatározza helyét hazája és a nagyvilág irodalmában is. Abonyi-Karhunen hangsúlyozza a fordító feladatát és felelősségét, mikor közvetítőként egy idegen kultúrát mutat be hazája olvasóinak (Abonyi-Karhunen 2005: 163–165). A legelső finnországi Petőfi-kötet előszavaiként Ridderström írásainak fontos szerepük volt a Petőfi- és a magyarságkép teremtésében saját olvasóközönségének számára.

² Ugyanerre utal cikkében Taillandier is.

³ Arvid Hultin 1880, *Finsk Tidskrift*.

A finn nyelvű válogatás előszava

1892-ben jelent meg az *Aleksanteri Petőfin runoja* (Petőfi Sándor versei) című kötet finnül. A válogatást Severi Nuormaa állította össze, aki maga is költő és újságíró volt. A kötet több ismert finn költő fordításait tartalmazta, amelyeknek egy része már napvilágot látott különböző lapokban.⁴ Nuormaa saját fordításait Vikár Béla rendkívül jól sikerült munkának tartotta; szerinte Nuormaaban Petőfi megtalálta "igazi" finn tolmácsolóját. A kötet előszavát is Nuormaa írta, címe *Aleksanteri Petőfi*⁵ (Vikár 1911: 92).

A költemények kiadását Nuormaa azzal indokolja, hogy a finnek annak ellenére sem ismerik Petőfit, hogy ő a rokon magyar nép szülötte. A közelebbről meg nem határozott finn–magyar rokonság így kap külön hangsúlyt. Nuormaa Petőfi jelentőségét Byronhoz, Heinéhez, Puskinhoz hasonlítja. Hosszan ábrázolja a költő „színesen változatos” életét, majd rátér a versek bemutatására. Petőfi verseinek központi témája szerinte a szerelem, a hazaszeretet, a magyar táj, a nép élete; a *Cipruslombok*-ciklus a legszebb, legerősebb és legköltőibb alkotás, ami valaha is a lírában született. Nuormaa sajnálja is, hogy ezeket a verseket nem fordították le finnre. A szabadság és a hazaszeretet témaköréből a *Nemzeti dalt* (*Kansallaulu*) emeli ki, amely szerinte csodálatos kifejezése a szabadságot szomjúhozó elnyomott nép lángoló patriotizmusának. Nuormaa tudja, hogy a vers mekkora hatást gyakorolt a magyar történelemre. Petőfi népszerűségének egyik okaként költői nyelvének dísztelen, mindennapi egyszerű voltát tartja.

Nuormaa előszavában különösen nagy hangsúlyt kap Petőfi „vérbeli magyarsága”: „Petőfi Sándor a legtisztább magyar lélek volt, ezért szereti őt mindenki – akár nemes, akár paraszt – saját gyermekeként, testvéreként. Petőfi egy addig ismeretlen világot teremtett a magyar irodalomban, mely először meghökkentett, később magával ragadott, majd végül elhomályosított minden régit. Ő emelte a népköltészetet esztétikai tökéletességre. Petőfi vérbeli magyar: fiú, szerető, apa, barát, a nép fia, a szabadság hőse, bohém cimbora, hűséges házastárs, az udvaron pillangót kergető, gügyögő gyermek, illetve a csillagos égtől meghatódó óriás” (Nuormaa 1892: 3–11).

Habár Nuormaa nem is mondja ki nyíltan, de Petőfi hazaszeretetének és szabadságvágyának csodálatát mindenképpen a korabeli finn viszonyokra való utalásokként lehet értelmezni. A 19. század végének szigorodó politikai légkörében bizonyos dolgokról könnyebb volt közvetett formában beszélni a nyilvánosság előtt. Ezt tarthatjuk az írás egyik céljának is. A kötetről szóló kritika is figyelmet szentelt Petőfi szabadságharcos dalainak: „Sehol máshol a világirodalomban nem zeng oly fenségesen és csodálatosan az egyén és a nép szabadságvágya, mint Petőfi Sándor verseiben” – írja Kustavi Grotenfelt (1893: 497). Ha megvizsgáljuk az előszó egyéb

⁴ A versek a függelékben külön vannak megjelölve.

⁵ A cím Kertbenyt követi, ugyanúgy, mint Ridderströmnél is.

funkcióit, azt látjuk, hogy Nuormaa is fontosnak tartotta Petőfi életének bemutatását. Ridderströmmel összehasonlítva sokkal pontosabban igyekszik megrajzolni a munkásságát, de ugyanúgy, mint Riddersröm, Nuormaa is azzal próbálja rábírní a közönséget a mű olvasására, hogy a legnagyobb magasztalással beszél Petőfi költészetéről, viszont a szövegben a kritikusabb hangnem is jelen van.

A finnek 19. századi Petőfi-képe

Egy irodalmi szöveg mindig kölcsönhatásban van más irodalmi szövegekkel, összekapcsolódik az olvasó által korábban elolvasott művekkel. A recepcióesztétikai kutatásokban az elvárási horizont fogalmat használják annak érzékeltetésére, hogy az olvasók egy bizonyos időszakban milyen elvárásokkal olvasnak egy szépirodalmi művet. Hans Robert Jauss úgy véli, hogy az olvasó viszonyulását egy műhöz a korábbi olvasási élményei határozzák meg. Az elvárási horizont az uralkodó irodalmi hagyomány nyomán alakul ki, de megváltozhat új művek hatására, befolyást gyakorolnak rá az olvasó által korábban megismert alkotások és az adott műfaj ismerete (Jauss 1999: 51–55, Varpio 1982). Az országgép vagy országimázs alakulásával pedig a képkutatás foglalkozik, amely fényt derít azokra a felfogásokra, amelyek egy emberre vagy egy népre jellemzőek egy másik országgal szemben. A kialakult országgép általában viszonylag tartós. A kép tipikusan leegyszerűsített, sőt sztereo-tipikus vonásai is vannak (Salminen 2000: 31, 37).

A fordításokkal ismerkedő finn és magyar olvasó számára a legfontosabb előzetes ismeret egymásról a nyelvrokonság volt (Varpio & Szopori Nagy 1990: 14, Abonyi-Karhunen 2005: 48–49). A finnek korai képe Magyarországról összességében nagyon kedvező volt. Ha a magyarokról vagy Magyarországról írtak, azt általában pozitív tartalmú szavakkal fejezték ki (Heikkinen 2008: 14–15, Kukkonen 2003: 27–31, 67). A 19. század végén Magyarországhoz már sztereotipikus vonások is kapcsolódtak: a cigányzene, a pusztaság és paprika országaként említették (Oikari 2001: 42, 46). De előfordultak kritikusabb vélemények is, például a nyelvész August Ahlqvist rendkívül elutasítóan viszonyult a magyar irodalomhoz (Wichmann 1983: 41, Lahdelma 1991: 19–20; Tervonen 1984: 78–79). Abban a korban a fenntartás nélküli kedvező kép egy idegen kultúráról nem volt magától értetődő dolog Finnországban. Az idegenekről inkább általánosan negatív vélemény alakult ki (Varpio 1997: 238).

A tanulmányomban tárgyalt Petőfi-szövegek és a szövegekkel együtt megjelentetett versfordítások alakították az olvasói elvárásokat: a finnekben létrehoztak egy korai Petőfi-képet, véleményt formáltak a következő olvasógeneráció számára is a magyar irodalomról. A szövegek alapján azt is érzékelhetjük, hogy a finnekben milyen kép alakult ki a magyarokról. A Magyarország-kép alapjait a 19. században a kulturális kapcsolatok korai építői teremtették meg. Már az 1860-as években tudomásuk volt a nyelvrokonságról, a magyar nyelvnek és irodalomnak a finnhez képest fejlettebb voltáról. A magyar hivatalos nyelv volt, s ezt a finnek is szerették volna elérni saját nyelvük esetében. A finnek úgy látták, hogy a magyaroktól sokat tanulhatnak a nemzeti kultúra fejlesztése terén. Szívesen hangsúlyozták a magya-

rok hazaszeretetét és a nemzeti függetlenségre való törekvését. A cenzúráról való félelem miatt Magyarországról szabadabban lehetett írni, mint a finn viszonyokról, hiszen az olvasó jól értette a párhuzamokat (Tervonen 1984: 55, 1996b: 195).

A finn–magyar nyelvrokonságot mindkét finn nyelvű szöveg említette, viszont a svéd nem. Blomstedt azonos jellemvonásokat is felfedezett a finnek és a magyarok között. A szövegekben különös hangsúlyt kapja Petőfi pontosabbán meg nem határozott „magyarsága”, amelyhez olyan jelzőket kapcsolnak hozzá, mint hatalmas és nemes, s amellyel a nemzeti érzés megéneklése mellett egyben népiességére is utalnak. A magyarságfogalomhoz tartozik még a hazaszeretet, a természettel és a néppel való kapcsolat. Látható a szövegekben már néhány olyan, a magyarokkal összekapcsolt kifejezés is, mint például a pusztá, a pásztorok, a betyárok, a csárda vagy a cigányzene, amely a későbbiekben sztereotipikussá vált. Petőfi nevéhez leggyakrabban a „magyar” és a „nemzeti” jelzőket fűzik, de olyan erősen pozitív töltetű szavakat és kifejezéseket is, mint: „tehetséges”, „zseniális”, „csodálatos”, „termékeny”, „eredeti”, „Magyarország legzseniálisabb költője”, „a világ egyik legjobbja”, „egyetemes érzések tolmácsolója”.

Petőfi Sándort mindegyik szövegben a hazaszeretet és a szabadságharc költőjeként mutatják be. Nurmi a finn Petőfi-fordításokat elemző tanulmányában meg is állapítja, hogy Petőfiről a 19. században a patrióta és lázadó költő képe alakult ki Finnországban, a romantikus, könnyedebb verseit csak a XX. század elején fordították le (Nurmi 2005: 32). A korabeli észt Petőfi-kép ugyanúgy a népies, szabadságdalnok Petőfit mutatja be (Sepp 1995: 6). Petőfi forradalmárságát és hazaszeretetét ugyanúgy hangsúlyozták például a franciáknál és olaszoknál is (Haas 2008: 86, Sárközy 2008: 49). A szabadságról és hazaszeretetről szóló versek mellett mégis bemutatják mind a négy finn szövegben Petőfi szerelmi- és tájköltészetét is, s ugyanez a kép rajzolódik ki a versfordításokban is.

A nyelvnek önmagában nem tulajdonítanak külön jelentőséget a szövegek, hanem általánosságban beszélnek „ábrázolásról” vagy „a versek természetéről”. Ridderström nem tekintette meghatározónak, hogy milyen nyelvből dolgozott a fordító, mivel szerinte a vers hangulatának közvetítése a legfontosabb. Nuormaa magasztalja a versek egyszerűségét, életteliségét, erejét, Petőfi költői nyelvét dísztelennek és természetesnek írja le. A svéd nyelvű Taillandier-szöveg szerint Petőfi férfias, magával ragadó, bizalmat ébresztő nyelven ír, olyan nyelven, amelyen őt megelőzően nem írtak Magyarországon, és amelynek nincs semmilyen akadémiai vonása sem. A magyar nyelvre utal Blomstedt is, amikor a rokonságról beszél. A nyelvrokonság szerinte a hallgató számára teljesen nyilvánvaló, mégha „első hallásra” nem is tűnik annak (Blomstedt 1870: 159).

Végül is viszonylag egybevágó képet közvetít Petőfiről mind a négy szöveg, ami nem is csoda, mivel valamennyi ugyanazon a forráson alapszik. Kertbeny által megrajzolt kép Petőfiről és a magyar irodalomról így a finn Petőfi-kép részévé is válik a 19. században; hatása azonban nem ugyanúgy mutatható ki a finn versfordításokban. A finn fordítások jelentős része ugyanis a magyar eredeti szöveg alapján készült, míg a svédek esetében Kertbeny német fordításait használták (Wichmann 1983: 77, 2000: 3–4; Tervonen 1996: 192).

A finnek 19. századi Petőfi-képét tovább lehetne árnyalni a versfordítások vizsgálatával, de a jelen tanulmány keretei között erre nincs lehetőség. A fordítások szempontjából érdekes kérdés a lefordítandó vers kiválasztása is, de ennek elemzésére sincs lehetőségem most. Szándékaim szerint ezekre a témákra később még visszatérek.

Irodalom

- Abonyi-Karhunen Adrienn 2005. *A paratextusok kultúráközvetítő szerepe: Finnország-kép a Rácz István fordításaiboz írott paratextusokban*. Jyväskyläi Egyetem, Jyväskylä. Doktori értekezés. Kézirat.
- B[lomstedt], O[skar] 1870. Aleksanteri Petöfi. (Esitelmä Suomalaisen seuran vuosijuhlassa huhtik). *Kirjallinen Kuukauslehti* 7: 159–167.
- Detrich Márta 1936. *Kertbeny Károly élete és munkássága*. Szeged.
- Genette, Gerard 1989. *Paratexte*. Aus dem Französischen von Dieter Hornig. Campus Verlag, Frankfurt/New York.
- G[rotenfelt], K[ustavi] 1893. Aleksanteri Petöfin runoja. *Valvoja* 497.
- Haas Lídia 2008. A magyar irodalom francia fogadtatása. In: Józán Ildikó–Jeney Éva (szerk.): *Túl minden bátoron. A magyar irodalom külföldön*. Balassi kiadó, Budapest. 84–98.
- Heikkinen, Jani 2008. *Suomalaisten matkaaajien Unkari-kuva 1920-ja 1930-luvuilla*. Helsingin yliopisto.
- Hultin, Arvid 1880. Alexander Petöfi: 60 Dikter, öfversatta af Knut Ferdinand Ridderström. *Finsk Tidskrift* 9: 54–57.
- Jauss, Hans Robert 1999. *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kaarlo Blomstedt et. al. (szerk.) 1927–1934. *Kansallinen elämäkerrasto* 1–5. WSOY, Porvoo.
- Kantola, Janna–Riikonen H. K. 2007. Lyriikan ja kertovien runojen kääntäminen ja käännökset 1800-luvulla. In: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (eds.): *Suomennoskirjallisuuden historia* 1. SKS Helsinki. 248–260.
- Kertbeny, Károly 1860. Alexander Petöfi. *Alexander Petöfi's Dichtungen*. Verlag von A. Hofmann & Comp, Berlin.
- Kont Ignác 1911. Petöfi a franciáknál. *Petöfi a világirodalomban*. Konossy, Szilágyi és társa, Budapest. 43–121.
- Kovala, Urpo 1992. *Väliin lankeaa varjo. Angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890–1939*. Jyväskylän yliopisto. (Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu 29.)
- Krogus, Tellervo 1999. Kirjallisuus kulttuurilehdissä. In: Lea Rojola (ed.): *Suomen kirjallisuushistoria* 2. SKS, Helsinki. 210–219.
- Kukkonen, Anu 2003. *Pustalla ei ole polkua*. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. Pro gradu-dolgozat.
- Lahdelma, Tuomo 1991. August Ahlqvist ja Unkarin kulttuuri. In: Jaana Janhila (ed.): *Kulttuurin Unkari*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 9–41.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 2007. Lehdistö suomennoskirjallisuuden julkaisijana. In: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (eds.): *Suomennoskirjallisuuden historia* 1. SKS, Helsinki. 150–157.
- Lenkei, Henrik 1911. Petöfi német fordítói. *Petöfi a világirodalomban*. Konossy, Szilágyi és társa, Budapest. 13–42.

- Lyttikäinen, Pirjo 1991. Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus. In: Auli Viikari (ed.): *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. SKS, Helsinki. 145–179.
- N[uormaa], Severi 1892. Aleksanteri Petöfi. *Aleksanteri Petöfin runoja*. Werner Söderström, Porvoo. 3–11.
- Nurmi, Petri 2005. *Lunnabiksi kanteleeni saatte. Sándor Petöfin runous suurrubtinaskunnan ajoista nykypäivään*. Jyväskylän yliopisto, Hungarologia, Jyväskylä. Pro gradu-dolgozat.
- Oikari, Raija 2001. *Vallankäytöstä Suomen ja Unkarin kirjallisissa ja kulttuurisubteissa*. Jyväskylän yliopiston hungarologian laitos, Jyväskylä. Doktori értekezés. Kézirat.
- Paloposki, Outi 2002. *Variation in translation: literary translation into Finnish 1809–1850: introduction and conclusions*. Department of translation studies, University of Helsinki, Helsinki. Doktori értekezés. Kézirat.
- Ridderström, Knut Ferdinand 1879. Förord. *60 Dikter. Öfversatta af Knut Ferdinand Ridderström*. Åbo.
- Salminen, Esko 2000. *Suomi-kuva Venäjän ja EU:n lebdistössä 1990–2000*. SKS, Hki.
- Sárközy, Péter 2008. A magyar irodalom fogadtatása Olaszországban (1849, 1956, 2006.) In: Józán Ildikó–Jeney Éva (szerk.): *Túl minden batáron. A magyar irodalom külföldön*. Balassi Kiadó, Budapest. 49–64.
- Sepp, Thea 1995. Petőfi ja virolaisen lukijan odotushorisontti. In: Tuomo Lahdelma & Sándor Maticsák (eds.): *Hungarologische Beiträge* 5. Universität Jyväskylä, Jyväskylä. 97–106.
- Tervonen, Viljo–Wichmann, Irene (szerk.) 1982. *Suomalais-unkarilaisten kulttuurisubteiden bibliografia vuoteen 1981*. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Taillandier, Saint-René 1860. *Den ungerska litteraturen i 19 århundradet. Sándor Petoefi. – Från nära och fjerran*.
- Tervonen, Viljo 1984. Kulttuurisuhteiden rakentajia 1800-luvulla. *Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisubteet 1840–1984*. SKS, Helsinki. 46–87.
- Tervonen, Viljo 1996a In: Viljo Tervonen (ed.): *József Szinnyeín ja Antti Jalavan kirjeitä 1880–1909*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Tervonen, Viljo 1996b. A magyar műköltészet megismerésének kezdetei Finnországban. Előadás Budapesten 1981 októberében. In: Szij Enikő (szerk.): *Viljo Tervonen válogatott írásai a finn–magyar kulturális kapcsolatokról*. Magyar–Finn Társaság, Budapest. 185–195.
- Varpio, Yrjö & Szopori Nagy, Lajos 1990. *Suomen ja Unkarin kirjalliset subteet vuosina 1920–1986*. SKS, Helsinki.
- Varpio, Yrjö 1992. 1800-luvun suomalaiset maailmanlyriikan antologiat. *Elias* 2: 10–17.
- Varpio, Yrjö 1997. *Matkalla moderniin Suomeen. 1800-luvun suomalainen matkakirjallisuus*. SKS, Helsinki.
- Vikár Béla 1911. *Petőfi az északi népeknél*. Különlenyomat a Petőfi-könyvtár XXVII–XXVIII. kötetéből. Budapest.
- Wichmann, Irene 2000. A finn nyelvű Petőfi. *Kisebbségkutatás* 1. www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2000_01
- Wichmann, Irene 1983. *Petőfin runous Suomessa*. Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen laitos. Pro gradu-dolgozat.

Melléklet

A 19. században finnre fordított Petőfi-versek⁶:

A faluban utcahosszat (Paavo Cajander 1874)

A farkasok dala *Susien laulu* (Uno von Schrowe 1882)*

A huszár *Husaari* (Julius Krohn 1879)*

A kutyák dala *Koirien laulu* (Uno von Schrowe 1882)*

A külföld magyarjaihoz *Maansa pettäjille* (Kaarlo Slöör 1861)

Ulkomaan magyareille (Uno von Schrowe 1879)*

A magyar nép *Unkarin kansa* (Julius Krohn 1879)*

Az én pegazusom *Runobeponi* (Paavo Cajander 1874)*

Drága orvos úr *Herra tohtori* (Severi Nuormaa 1889)*

Egykor és most (Paavo Cajander 1878)

Élet, halál (Paavo Cajander 1874)

Elämä, kuolema (Uno von Schrowe 1879)

Elämä, kuolema (Severi Nuormaa 1892)*

Esik, esik, esik *Sataa* (Julius Krohn 1869)*

Európa csendes, újra csendes *Vait' on Eurooppa* (Julius Krohn 1873)*

Ez a világ amilyen nagy (Paavo Cajander 1874)

Falu végén kurta kocsmá *Krouvi* (Julius Krohn 1873)*

Feleségem és kardom *Kultain ja miekkain* (Julius Krohn 1861)

Felsülés *Liika voima* (Julius Krohn 1873)*

Fiam születésére *Poikani syntyessä* (Kaarlo Slöör 1861)

Föltámadott a tenger *Mer' ompi noussut* (Julius Krohn 1882)*

Füstbe ment terv *Määrä kävi väärään* (Arvid Genetz 1882)*

Ha az isten *Lausuisiko joskus Luoja mulle* (Julius Krohn 1869)*

Háborúval álmodám *Sodasta näin unta* (Julius Krohn 1879)*

Igyunk! (Paavo Cajander 1874)

Juokaamme (Oskar Uotila 1892)*

Juomalaulu (Eino Leino 1896)

Ismét könny *Taaskin kyynel* (Severi Nuormaa 1892)*

Képzetem *Runoni* (Julius Krohn 1869)*

Kisfiú halálára *Pienen poikasen kuoltua* (Julius Krohn 1879)*

Mi a dicsőség *Maine* (Severi Nuormaa 1892)*

Mi foly ott a mezőn (Paavo Cajander 1874)

Miért tekintesz be szobámba *Mintäbden katsot huoneeseeni?* (Kustavi Grotenfelt 1885)

Nemzeti dal *Kansallislaulu* (Uno von Schrowe 1879)*

Remény *Toivo* (Severi Nuormaa 1892)*

Szabadság, szerelem (Oskar Blomstedt 1870)

(Paavo Cajander 1874)

Vapaus ja lempi (Uno von Schrowe 1879)*

Szerelem átka *Rakkauden kiros* (Antti Törneröös 1871)*

Sziláj Pista *Hurja Pista* (Severi Nuormaa 1892)*

⁶ A zárójelben a fordító neve és a kiadás éve látható. Az *Aleksanteri Petőfin runoja* című válogatásban megjelent fordításokat külön, csillaggal (*) jelöltem. Nincs mindegyik versnek finn címe.